

Evropa: poziv k skupni zunanji politiki

Ne smemo pozabiti dveh datumov: dneva, ko so časopisi začudene bralce seznanili s pozivom španskega predsednika (s katerim njegovi kolegi iz Evropske unije niso bili seznanjeni) tistim vladam evropskih držav, ki so podpirale vojno, da izkažejo lojalnost Bushu; pa tudi petnajstega februarja, ko so množične demonstracije na ulicah Londona, Rima, Madrida, Barcelone, Pariza in Madrida odgovorile na ta manever. Iz današnje perspektive se zdi možno, da se bo simultanost te veličastne demonstracije – največje po koncu druge svetovne vojne – v zgodovino zapisala kot znanilka rojstva evropskega javnega prostora.

Med svinčenimi meseci pred vojno v Iraku smo bili priča razvoju moralno obscene delitve dela, ki je zavrela našo kri. Priča smo bili dvema prepletajočima se dinamikama: na eni strani se je odvijala velikanska logistična operacija razporejanja vojaških sil, na drugi strani pa mrzlična podjetnost humanitarnih organizacij. Ta spektakel se je odvijal pred očmi prebivalstva – okradenega vsake možnosti lastne iniciative –, ki bo postalo žrtev. Nedvomno je evropske državljane dvignila moč njihovih čustev. Hkrati pa je vojna Evropejcem razkrila že davno predviden polom njihove skupne zunanje politike. Kakor drugod po svetu je tudi v Evropi predrznost, s katero se je kršilo mednarodno pravo, sprožila spore o prihodnosti mednarodnega reda. Toda nikjer drugje niso različni argumenti delovali tako polarizirajoče.

Točke razkola so dobro znane, ta spor pa jih je še bolj razkril. Antagonizmi glede vloge velesile, prihodnosti globalnega reda ter primernosti mednarodnega prava in OZN so razkrili prikrita nasprotovanja. Prepad med kontinentalnimi in anglosaškimi državami na eni strani in med "staro Evropo" in kandidatkami za Evropsko unijo na drugi, se je še poglobil. V Veliki Britaniji poseben odnos z Združenimi državami ni povsem samoumeven; vendar je še danes, tako kot včeraj, na vrhu seznama preferenc Downing Streeta 10. Podobno si srednjeevropske države prizadevajo za vstop v Unijo, vendar svoje pred kratkim pridobljene suverenosti niso pripravljene ponovno omejiti. Iraška kriza je bila

zgolj katalizator. Celo med bruseljsko konvencijo so postala očitna nasprotja med tistimi državami, ki si prizadevajo za pristno okrepitev EU, in tistimi, ki imajo razumljiv interes za zamrznitev obstoječega načina medvladne administracije, ali pa – v najboljšem primeru – zgolj za njene kozmetične popravke. Odslej tega razkola ni več mogoče prikriti.

Bodoča evropska ustava prinaša evropskega ministra za zunanje zadeve. Vendar kakšna je korist te nove funkcije, če se vlade ne strinjajo o skupni politiki? Tudi Fischer, opolnomočen s tako vlogo, bi bil v prihodnosti ravno tako nemočen, kot je danes Solana. Konec koncev so zgolj države “trdega evropskega jedra” naklonjene temu, da EU pridobi določene lastnosti državnosti. Kaj storiti, če se bodo zgolj te države sposobne dogovoriti o definiciji “lastnega interesa”? Če želimo preprečiti razpad Evrope, morajo te države takoj uresničiti mehanizem “poglobljenega sodelovanja”, vzpostavljenega v Nici, zato da v “Evropi več hitrosti” poleg skupne zunanje politike uveljavijo tudi skupno varnostno in obrambno politiko. To bo ustvarilo vrtinec, ki se mu druge članice (predvsem glede evra) ne bodo mogle dolgo izmikati. Bodoča evropska ustava ne more in ne sme dovoliti separatizma. Dajati usmeritev ne pomeni izključevati. Avantgarda “trdega jedra” se ne sme utrditi kot “Evropa v malem”; biti mora, kot že velikokrat poprej, predvsem pogonska sila. Četudi zgolj iz lastnega interesa bodo države, ki jim je ljubše tesno sodelovanje, pustila vrata odprta. In gostje bodo vse pogostejše prihajali pred ta vrata, ko bo “trdo jedro” dokazalo, da je sposobno delovati v zunanjih zadevah, ko bo pokazalo, da v kompleksni globalni družini niso pomembne zgolj ločitve, temveč tudi nežna moč pogajanj o načrtih, odnosov in ekonomskih prednosti.

V tem svetu se zaostrovanje politike glede neumne in drage izbire med vojno in mirom ne izplača. Evropa mora pridobiti težo na mednarodni ravni in v Združenih narodih, postati mora protiutež hegemonskemu unilateralizmu Združenih držav. Sposobna mora biti izraziti svoj vpliv na oblikovanje svetovne notranje politike, tako na vrhovih globalne ekonomije kot v institucijah Svetovne trgovinske organizacije, Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada.

Res je, da politika, specifična za vse bolj integrirano sestavo EU, ni v skladu z omejenimi sredstvi trenutne administrativne orientacije. Do sedaj so reforme pospeševali funkcionalni imperativi, potrebni za ustvarjanje skupnega gospodarskega in monetarnega okolja. Njihove motivacijske spodobnosti so porabljene. Politika, ki bo sposobna oblikovati prihodnost in ki od držav članic ne zahteva zgolj umika ovir konkurenčnosti, temveč tudi njihovo predanost skupnim ciljem, mora sloneti na motivaciji in prepričanju samih državljanov. Večinske odločitve glede orientacij zunanje politike lahko pridobijo sprejetje

med manjšinami zgolj, če so države med sabo solidarne. To predpostavlja občutek politične pripadnosti. V tem smislu morajo narodi – če želijo doseči razsežnost Evrope – svoje nacionalne identitete prestaviti stopnico višje. Čeprav še vedno omejena na pripadnost narodu, je civilna solidarnost že abstraktna realnost, zato je možno, da se v prihodnosti razširi na državljane drugih evropskih narodov.

To nas privede do vprašanja “evropske identitete”. Zgolj zavest o skupni politični usodi, ki jo spremlja prepričljiv obet skupne prihodnosti, lahko državam in skupinam, ki postanejo manjšine, prepreči oviranje volje večine. Načeloma to pomeni, da morajo državljani in državljanke kake države državljane vseh drugih evropskih držav obravnavati kot “svoje”. Vendar je to stremljenje, ki poraja veliko skepticizma; ali obstajajo skupne zgodovinske izkušnje in tradicije, ki bi v vsakem evropskem državljanu utemeljevale zavest politične usode, ki smo jo izkusili skupaj in ki jo lahko oblikujemo v prihodnosti? Privlačna, nalezljiva “vizija” prihajajoče Evrope gotovo ne bo padla z neba. Trenutno se lahko vzdigne zgolj iz nepomirljivega občutka nemoči. Vendar lahko zrasede tudi iz zamotanosti situacije, v kateri se lahko Evropejci začnemo nanašati sami nase. Postati mora slišna v divji kakofoniji javnosti številnih glasov. Če to vprašanje prej ni bilo na sporedu, je to krivda nas, intelektualcev, ki nismo opravili svoje naloge.

IZKRIVLJENA EVROPSKA IDENTITETA

Strinjati se o stvareh, ki niso zavezujoče, je preprosto. Vsi sanjamo o miroljubni, sodelujoči Evropi, odprti za druge kulture in dialog. Slavimo to Evropo, ki je v drugi polovici dvajsetega stoletja našla eksemplarične rešitve za dve vprašanji: Evropa se že danes ponuja kot oblika “vladanja onstran nacionalne države”, ki bi v postnacionalni konstelaciji lahko služila kot zgled. Podobno so tudi evropski sistemi socialne varnosti in blaginje dolgo veljali za modele, vredne posnemanja. Seveda so danes na ravni nacionalne države v defenzivi. Vendar se mora na osnovi meril družbene pravičnosti, ki so jo vzpostavili, razviti bodoča politika brzdanja kapitalizma. Zakaj ne bi Evropa, ki ji je uspelo rešiti tako velika problema, sprejela tudi izziva podpore kozmopolitskemu redu, temelječemu na mednarodnem pravu, in njegove obrambe pred nasprotnimi projekti?

Če sodelujemo pri vzpostavitvi razprave na evropski ravni, se moramo nedvomno soočiti z obstoječimi dispozicijami, na osnovi katerih lahko pričakujemo stimulativen proces, v katerem se bo jasno formulirala evropska identiteta. To je drzna hipoteza, za katero se zdi, da jo vendarle označujeta dve nasprotujoči si dejstvi. Ali niso najpomembnejše evropske pridobitve, ravno zaradi uspešnosti pri oblikovanju identitet izgubile svojega bistvenega gibala? Poleg

tega, katera avtoriteta bi bila sposobna združiti regijo, ki jo bolj kot katerokoli drugo označuje trajno rivalstvo med narodi, ki jih označuje takšna samozavest?

ZARADI KONFLIKTOV RAZKLANA CIVILIZACIJA

Krščanstvo in kapitalizem, znanost o naravi in tehnologiji, rimsko pravo, Napoleonov zakonik, urbanost, demokracija in človekove pravice, sekularizacija države in družbe, vse te pridobitve so se razširile na druge celine in niso več izključno evropske.

Nedvomno je neka oblika zahodnjaške miselnosti, ki ima te značilne poteze, ukoreninjena tudi v judovsko-krščanski tradiciji. Pa vendar imajo ta intelektualni ustroj, znan po individualnosti, racionalizmu in aktivizmu, tudi Združene države, Kanada, Avstralija. "Zahod" kot intelektualna konfiguracija je sedaj širši od Evrope.

Poleg tega Evropo sestavljajo nacionalne države, ki se na nenehno medsebojno polemično definirajo. Nacionalna zavest, ki jo sestavljajo jezik, literatura in nacionalna zgodovina, je dolgo predstavljala eksplozivno zmes. Vendar moramo dodati, da so se kot odgovor na to destruktivno moč nacionalizma pojavile tudi različne drže, ki v očeh Neevropejcev Evropi dodeljujejo obraz neprimerljive in obširne kulturne mnogoterosti. Civilizacija, ki so jo bolj kot katerokoli drugo stoletja ločevali konflikti med mesti in regijami, med sekularnimi in cerkvenimi silami, med vero in znanjem, boji za politično dominacijo in razredni antagonizmi, lahko spozna zgolj skozi bolečino in trpljenje, da so razlike lahko komunikativne, da se nasprotja lahko institucionalizirajo in da se napetosti lahko stabilizirajo. Tudi priznanje razlik – vzajemno priznanje drugega v njegovi drugosti – lahko postane znamenje skupne identitete.

Pomiritev razrednih nasprotovanj s socialno državo in samoomejitev suverenosti držav v Evropski uniji sta samo najbolj nedavna primera. V zadnji tretjini dvajsetega stoletja je Evropa na naši strani železne zaveske izkusila tisto, kar Eric Hobsbawm imenuje "zlata doba". Od takrat so določene poteze skupne politične mentalitete postale poistovetujoče do točke, da Neevropejci v nas veliko bolj prepoznavajo Evropejce kot Nemce ali Francoze – to ne drži zgolj v Hong Kongu, temveč tudi v Tel Avivu. Res je: v evropski družbi je sekularizacija veliko razvitejša kot drugod. Tukaj državljani vedno z nezaupanjem gledajo na poseganje vere v politiko.

Evropejci imajo relativno veliko zaupanja v državno sposobnost organizacije in uravnavanja. Obenem so skeptični, da ima takšno sposobnost trg. Prav tako imajo izrazit občutek za "dialektiko razuma" in niso neskončno optimistični glede tehnološkega napredka. Prednost dajejo varnosti, ki jo zagotavlja

država blaginje, in regulacijam, ki spodbujajo solidarnost. Tolerančni prag glede uporabe sile proti osebam je v Evropi nižji kot drugod. In končno, če obstaja želja po vzpostavitvi multilateralnega in zakonsko urejenega mednarodnega reda, gre ta skupaj z upanjem po učinkoviti globalni notranji politiki pod okriljem reformirane Organizacije združenih narodov.

Dejstvo je, da so okoliščine, ki so privilegiranim zahodnim Evropejcem v senci hladne vojne omogočile razvitje takšne miselnosti, od leta 1989 v zatonu. A vseeno je 15. februar pokazal, da je ta miselnost preživela kontekst, v katerem je nastala. To prav tako pojasnjuje, zakaj se "stara Evropa" počuti izzvano od razposajene hegemonске politike zavezniške velesile. In pojasnjuje, zakaj v Evropi toliko ljudi, čeprav padec Sadama dojemajo kot osvoboditev, vseeno obsoja unilateralno, na lažeh osnovano in preventivno invazijo, kolikor je bila v nasprotju z mednarodnim pravom. Kako stabilna je ta mentaliteta in ali bo pognala svoje korenine v zgodovinskih izkušnjah in tradicijah, pa bomo še videli.

Danes vemo, da so bile številne politične tradicije, ki so svojo legitimnost črpale iz domnevne naravnosti, v resnici "izumljene". V tem smislu bi imela evropska identiteta, rojena v javnem prostoru, že od samega začetka nekaj konstruiranega. Vendar bi hibo neutemeljene volje nosilo zgolj konstruirano, rojeno iz samovolje. Politično-etična volja, ki se hermenevitično izraža v procesih samorazumevanja, ni samovoljna. Razlika med dediščino, ki smo jo prevzeli, in dediščino, ki si jo želimo zavrniti, zahteva ravno toliko preudarnosti kot odločitve o tem, na kakšen način bomo interpretirali to dediščino, da bi si jo lahko prisvojili. Zgodovinske izkušnje lahko upajo samo na zavestno in načrtno prisvojitve; brez te zavesti ne bi mogle pridobiti moči, potrebne za oblikovanje identitet. Zato končujemo z imenovanjem nekaj "prestižnih kandidatov", v luči katerih se bo profil evropske mentalitete, proizveden po drugi svetovni vojni, še bolj razjasnil.

ZGODOVINSKE KORENINE POLITIČNEGA PROFILA

Odnos med cerkvijo in državo se je v moderni Evropi razvijal na različne načine, odvisno od tega, na kateri strani Pirenejev, Alp ali Rena si živel. V vsaki od vrste evropskih držav je nevtrálnost javne oblasti do vsakršnih vizij sveta privzemala različne pravne oblike. Vseeno pa religija vsepovsod ohranja analogne apolitične drže v nedrjih civilne družbe. Čeprav lahko tako družbeno privatizacijo vere obžalujemo, pa moramo priznati, da ima zaželenе posledice za politično kulturo. V naših zemljepisnih širinah si je težko predstavljati predsednika, ki bi svoj predsedniški dan začel z javno molitvijo in zelo pomembne odločitve upravičeval kot del božanskega poslanstva.

Osvoboditev civilne družbe od različnih absolutističnih režimov ni povsod v Evropi sovpadala z vzpostavitev nadzora nad moderno administrativno državo in njeno demokratično transformacijo. In vendar, žarenje idej, ki so spremljale francosko revolucijo in ki so prodrle v celotno Evropo, med drugim pojasnjuje, zakaj je politika v dvojni obliki – kot instanca zagotavljanja svoboščin in organizacijskih moči – tukaj prevzela pozitivne značilnosti. V zameno je vzpostavitev kapitalizma prinesla močno nasprotovanje med razredi.

Danes točno ta spomin preprečuje, da bi cenili trg, tudi če ga gledamo brez predsodkov. Možno je, da je to različno vrednotenje politike in tržne ekonomije tisto, ki krepí Evropejčevo zaupanje v državo – državo, v kateri vidi silo, sposobno oblikovanja civilizacijskega procesa, in od katere hkrati pričakuje, da bo popravila “napake trga”.

Strankarski sistem, ki je izšel iz francoske revolucije, je bil velikokrat kopiran. Vendar samo v Evropi sproža tekmovanje ideologij, ki družbene patologije, izhajajoče iz kapitalistične modernizacije, podvrže nenehnemu političnemu preizpraševanju. Ravno to ostri senzibilnost državljanov za paradokse napredka. V konfliktu med konservativnimi, liberalnimi in socialističnimi interpretacijami je pomembno uravnati dva aspekta: ali izgube, ki jih povzroči dezintegracija tradicionalnih in zaščitniških načinov življenja, odtehtajo pridobitve himeričnega procesa? Ali drugače: ali v prihodnosti predvidene pridobitve, ki jih dosežemo z ustvarjalno destrukcijo, presegajo trpljenje poražencev modernizacije?

Zaradi trajnih učinkov so se v Evropi razredne razlike dojemale kot usoda, ki jo lahko odvrne zgolj kolektivna akcija. Zato se je tako med delavskimi gibanji kot v krščansko socialističnem izročilu uveljavil etos boja za “več socialne pravičnosti”, etos solidarnosti, ki si prizadeva za enake pravice za vse; ta etos je nasprotoval individualističnemu etosu meritokratske pravičnosti, ki je dopuščala velike družbene neenakosti.

Moderna Evropa se je izoblikovala v izkušnji totalitarizmov dvajsetega stoletja in v holokavstu – preganjanju in uničenju evropskih Judov, v katero so Nemci vključili tudi družbe okupiranih držav. Samokritične razprave o tej preteklosti so ozavestile moralne osnove politike. Povečana občutljivost v Evropi za osebno in telesno integriteto odseva v odločitvi ministrskega sveta in Evropske unije, ki kot pogoj za članstvo zahteva zavračanje smrtnih kazni.

Vojna preteklost je vse evropske narode vpletala v krvave konflikte. Iz teh izkušenj, ki so mobilizirale tako duhove kot armade, so po drugi svetovni vojni prišli do sklepa, da so potrebne nove oblike nadnacionalnega sodelovanja. Uspeh Evropske unije je Evropejce utrdil v prepričanju, da ukrotitev izvajanja državnega nasilja, vključno na globalni ravni, zahteva vzajemno omejitev suverenega manevrskega prostora.

Vsi veliki evropski narodi so doživeli razcvet imperializma in so se morali, to je v tem kontekstu še pomembneje, soočiti z izgubo njihovih kolonialnih imperijev. Zdaj je to obdobje imperialne dominacije in kolonialne zgodovine dovolj oddaljeno, da lahko evropske sile do sebe razvijejo refleksivno razdaljo. Zmagovalci so se lahko naučili gledati sami nase kot na dvomljive zmagovalce, ki jih danes pozivajo k odgovornosti za svoja dejanja – za prisilno modernizacijo kultur, ki so jih odtrgali od lastnih korenin. Zelo verjetno je, da je to spodbudilo samosvoj odmik od evrocentrizma in podalo kantovsko upanje na svetovno notranjo politiko.

Iz angleščine prevedla Barbara Bezec